

FARZAND SHAXSINING SHAKLLANISHIDA OTA-ONANING AHAMIYATI. OTA-ONALIK TURLARI VA SHAKLLARI

Jonpo'lotova Manzura Jahon qizi

Buxoro davlat universiteti 1-bosqich talabasi.

E-poshta: bekmam09042000@gmail.com

Tel: +99891 646 50 93.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11237116>

Annotatsiya. Ushbu maqolada farzand tarbiyasida ota-onalik sifatining ahamiyati, farzandning kamol topishida ota-ona shakllarining ne chog`liq muhim ekanligi, ota-ona shakllari va turlari haqida bir qancha ma'lumotlar keltirib o`tilgan.

Kalit so`zlar: 0-6 yosh davri, erta bolalik davri, hissiy va jismoniy ehtiyojlar, xulq-atvorida muammolari bo'lgan bolalar.

THE IMPORTANCE OF PARENTS IN THE FORMATION OF A CHILD'S PERSONALITY. TYPES AND FORMS OF PARENTING

Abstract. In this article, the importance of the quality of parenting in raising a child, the importance of parenting styles in the development of a child, and some information about parenting styles and types are given.

Key words: 0-6 years, early childhood, emotional and physical needs, children with behavioral problems.

ЗНАЧЕНИЕ РОДИТЕЛЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА. ВИДЫ И ФОРМЫ РОДИТЕЛЬСТВА

Аннотация. В данной статье даны значение качества родительского воспитания в воспитании ребенка, значение родительских форм в развитии ребенка, а также некоторые сведения о формах и типах родительского воспитания.

Ключевые слова: 0-6 лет, раннее детство, эмоциональные и физические потребности, дети с поведенческими проблемами.

Ota-onalarning ijobiy yoki salbiy munosabati bolalarning ijtimoiy, shaxsiy va psixologik rivojlanishiga ta'sir qiladi. Ota-ona munosabatlarining umumiy nuqtai nazari va mulohazalari, Prof. Dr. Dog'an Jujeo'g'li "Rivojlanayotgan ota-onalar" nomli kitobida quyidagi so'zlar bilan savol bergan:

“Qo‘lingizga tutib, uning ko‘ziga qaragan bola qanday odam? U sizning farzandingiz, lekin u sizga tegishli emas. Bu sizga ishonib topshirilgan ajoyib potentsial, hozir siz tasavvur ham qila olmaydigan kelajakni yaratishga nomzod va sizning ichingizda ikkita asosiy tuyg'u bor; Bu odamlarga cheksiz muhabbat va hayrat tuyg'usini beradigan katta mas'uliyatdir.

Niyatingiz nima? Bu bolaga nisbatan yuragingizning xohish-istagini aniqladingizmi? Bu bola siz uchunmi yoki umrbodmi? Siz ajoyib potentsialni shakllantirishnimi yoki rivojlantirishnimi xohlaysiz?¹

Ota-onalar munosabati jarayonini ana shu savollarga mos ravishda o'rganib chiqsak, qanday farzandga yetishimiz ma'lum bo'ladi.

¹ Prof. Dr. Dog'an Jujeo'g'li "Rivojlanayotgan ota-onalar" nomli kitobidan

Farzand tarbiyasida ota-onalar turli xil usullardan foydalanadilar. Ota-ona boshqaruvining bir qancha turlari mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos.

Bolaning hayotini davom ettiradigan muhit bo'lgan oila muhiti bolaning rivojlanishiga va atrofdagilar bilan munosabatlariga ta'sir qiladi. Oila bolaning bilim olishi, hissiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bu rivojlanish va munosabatlar dastlab oila a'zolarining bolalarga bo'lgan munosabati va barcha oilaviy munosabatlar ta'siri ostida erishiladi.

Ota-onalarning farzandlariga bo'lgan munosabati va xulq-atvori ularning rivojlanishi uchun juda muhimdir. Ota-onalar farzandlariga qanday munosabatda bo'lishsa, buning evaziga shunga o'xshash reaksiyalar bo'ladi. Shunday ekan, ota-onalar o'z farzandlari uchun namuna bo'lganliklari sababli, ota-onalarning munosabati va xatti-harakatlari bolalar shaxsiyatiga muhim ta'sir ko'rsatadi, deyishimiz mumkin.

Ota-onalar farzandlariga ijobiy munosabatda bo'lishsa, bu ularning sevgi va hurmat bilan muvozanatli, tinch munosabatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Qolaversa, turmush o'rtoqlarning sog'lom bolaligi, o'zaro munosabatlarida muammolar bo'lishi ham farzandlariga nisbatan salbiy munosabatda bo'lishiga sabab bo'lmoqda.

Güneysu va Bilir (1988) ga ko'ra, ular bolaning atrofida ko'rgan eng muhim odamlar ota-onalar ekanligini ta'kidladilar. Shu sababli, bolalar rivojlanishidagi eng muhim vaziyat - bu bolalar ota-onalarning ularga bo'lgan munosabatini qanday tushunishlari. Agar ota-onalar o'z farzandlarida ijobiy o'zini-o'zi hurmat qilishni xohlasalar, ularning farzandlariga nisbatan xatti-harakatlariga e'tibor berishlari kerak. Uilyamson va Kampell (1985) fikricha, oila o'smirlarning jamiyat bilan integratsiyalashuvida eng muhim komponent hisoblanadi.

Chunki oila; u bilim, hurmat, qadriyatlar, madaniyat, xulq-atvor va odatlarni avlodlarga o'tkazish bo'yicha eng muhim vazifani o'z zimmasiga oladi. Oila o'smiringa rahbarlik qiladi. Oila o'zining ibratli xulq-atvori bilan yoshning shaxsiyati, g'oya va dunyoqarashini shakllantiradi.

Biroq, bolalar ota-onalaridan nimani o'rganishlari qisman ularning ota-onalari qanday bo'lishiga bog'liq.

Ko'rinib turibdiki, ota-onalarning munosabatlari rivojlanishning barcha bosqichlarida rahbarlik va namunadir. Biroq, hissiy, jismoniy va ijtimoiy kontekstda ota-ona munosabatlari eng hal qiluvchi bo'lgan va izchillik, rivojlanish va qo'llab-quvvatlash eng zarur bo'lgan muhim davr 0-6 yosh davridir.

Munosabatlarni to'g'ridan-to'g'ri kuzatish mumkin emas, lekin shaxsning nima qilishi bilan izohlanishi mumkin.

Garchi kuzatilmasa-da, munosabatlar xatti-harakatlarga ko'p jihatdan ta'sir qiladi.

Munosabatlar shaxs yashayotgan muhit tomonidan shakllanadi. Tug'ilgandan boshlab shu muhit ta'sirida bo'lgan shaxs turli xil ta'sirlar va tajribalar bilan o'zining noyob shaxsiyatini yaratadi. Freyd shaxsni rivojlantirish nuqtai nazaridan erta bolalik davridagi tajribalarning muhimligini ta'kidlaydi.

Ushbu nazariyaga ko'ra, har bir rivojlanish davri o'ziga xos tanqidiy davrlarga ega. Oddiy rivojlanishni ta'minlash uchun rivojlanishning har bir bosqichida shaxsning asosiy ehtiyojlari qondirilishi kerak. Agar bu asosiy ehtiyojlar qondirilmasa, shaxsiyat rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Freydning fikriga ko'ra, dastlabki bosqichlarda ehtiyojlari qondirilmagan bola keyingi yoshda ba'zi g'ayritabiiy xatti-harakatlarni namoyon qilishi mumkin. Bolalarning ota-onalari bilan

o'zaro munosabatlarining sifati ularning ehtiyojlarini qondirishga va har bir davrni sog'lom o'tkazishga yordam beradi.

Eriksonning fikricha, inson hayotida sakkizta muhim bosqich mavjud. Har bir davrda inqiroz, mojaro bo'ladi, uni bartaraf etish kerak. Sog'lom shaxsga ega bo'lishda odamlar uchun bu ziddiyatlarni muvaffaqiyatli yengib o'tish muhimdir. Inqirozlar ijtimoiy munosabatlarga asoslanadi va yuqori motivatsiyani talab qiladi ²

Sog'lom davr va inqirozlarni bartaraf etish oldingi davrning sog'lom rivojlanishiga bog'liq.

Biroq, bu nazariyaga ko'ra, agar bu inqirozlar muvaffaqiyatli bartaraf etilmasa, bola Freyd nazariyasidagi kabi o'sha bosqichda qolib ketmaydi. Inqirozlar keyingi bosqichlarga o'tadi va hal qilib bo'lmaydigan muammolar paydo bo'ladi. Ikkala nazariyada ham, sog'lom shaxs rivojlanishi uchun e'tiborga olinishi kerak bo'lgan nuqta, ota-ona bolaning hissiy va jismoniy ehtiyojlarini yetarli darajada qondirishidir. ³

Sog'lom hayot kechirish insonning jismoniy va ijtimoiy muhit bilan uyg'un yashashiga bog'liq. Hayotning birinchi yilidagi bolalar uchun uy va oila muhiti ularning birinchi ijtimoiy muhiti hisoblanadi. Ma'lumki, bu muhit bola uchun juda muhim va alohida ahamiyatga ega.

Bolalarning hayotdagi ilk tajribalari onalari va otalari tomonidan boshqariladi va bolaning keyingi hayotida oila a'zolari, tengdoshlari va boshqa odamlar bilan sog'lom va yaxshi munosabatlar o'rnatishi uchun imkoniyatlar yaratish va rivojlantirish ota-onalarning munosabati va xatti-harakatlari bilan shakllanadi. Bolalarning tug'ilish paytidagi ota-onalarini idrok etishi ularning boshqa odamlarni idrok etishiga asos bo'ladi.

Bola tug'ilgandan so'ng, uning shaxsiyatining poydevori dastlabki olti yil ichida qo'yiladi.

Har bir bola o'ziga xos shaxsiyatni rivojlantiradi. Bu shaxs rivojlanish bosqichlarini o'tkazib yubormasdan, sog'lom tarzda rivojlana olsa, muvozanatli va uyg'un bo'lishi mumkin.

Bolaning sog'lom rivojlanishi ishtirokchi fazilatlar va atrof-muhit bilan doimiy aloqada bo'lish orqali sodir bo'ladi.

Bolaning ayrim xatti-harakatlari ota-onalar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi va ba'zi xatti-harakatlarning oldini olish mumkin. Bola o'ziga qarshi bo'lmagan xatti-harakatlarga moyil bo'ladi.

Shunday qilib, bola o'z munosabati va xatti-harakatlarini belgilaydi. Agar bu holat bolaning xohish-istaklari va atrof-muhit talablari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlasa, bola atrof-muhit bilan uyg'un bo'lishi mumkin.

Atrof-muhit bilan uyg'un munosabatda bo'lish uchun bola ko'plab tajribalarni boshdan kechirishi kerak. Bu jarayonda bola sinov va xato orqali atrof-muhit tomonidan qabul qilingan yoki qabul qilinmagan xatti-harakatlar shakllarini idrok qila boshlaydi. Atrof-muhit ta'siri birinchi navbatda bolaning atrof-muhitga moslashish jarayonida ota-ona orqali sodir bo'lganligi sababli, bola ota-onalarning munosabati va xatti-harakatlariga parallel ravishda xatti-harakatlarni rivojlantirish orqali o'zi yashayotgan muhitning madaniyati va turmush tarziga tabiiy ravishda moslashadi yoki boshdan kechirgan va ko'rsatadigan salbiy xatti-harakatlari tufayli mos kelmaydi.

² Williamson A. ve Campell T. "Psychological distress and the recall of childhood family characteristics." *Journal of Marriage and the Family*, 1985, 53:1011-1019

³ Hendrick S.S., "A generic measure of relationship satisfaction", *Journal of Marriage and the Family*, 1988, 50(1):93-98

Ota-onalarning munosabati va xatti-harakatlari bolalarga ta'sir qilishi ko'plab tadqiqotlar bilan isbotlangan. Xulq-atvorida muammolari bo'lgan bolalar, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar ustida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday turdagi xatti-harakatlarni ko'rsatadigan bolalarning onalari o'z farzandlari bilan o'zaro munosabatlarida nomuvofiq va salbiy munosabatda bo'lishadi. Ona va bola o'rtasidagi munosabatlarning sifati bolalarning ijtimoiylashuvida, o'z-o'zini nazorat qilishni rivojlantirishda va ota-onalarning xatti-harakatlar standartlarini bolaning o'z ichiga olishida muhim rol o'ynaydi, deb hisoblashadi.

Ko'pgina ota-onalar ota-onaning roli ko'plab mas'uliyat va majburiyatlarni olib kelishini bilishadi. Ota-onalarning bolaga g'amxo'rlik qilish usullariga qarab, bolalarning xatti-harakati, psixologik infratuzilmasi, ijtimoiy muhitga moslashishi chaqaloqlik davridan boshlab shakllanadi.

O'tmish va kelajakdagi tadqiqotlarga nazar tashlaydigan bo'lsak, ota-onalarning xatti-harakatlari bolalarga darhol ta'sir qiladi, shuningdek, uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadi. Har bir ota-ona bolalarni tarbiyalash bo'yicha turli xil tushunchalarga ega, ularda o'ziga xos asoslar mavjud emas.

Hatto ota-onalarning bir xil bolaga bo'lgan munosabati ham bir-biridan farq qilishi mumkin. Ota-onalarning munosabati o'z-o'zidan shakllanishi mumkin. Har bir munosabat bolaning boshqa xususiyatga ega bo'lishiga olib kelishi mumkin. Xulq-atvordagi farqlar bolalarning har xil shaxsiy xususiyatlar bilan o'sishiga olib kelishi mumkin. Bolalarda moslashish buzilishining ko'p holatlari ota-ona va bola o'rtasidagi noto'g'ri va noto'g'ri asosiy munosabatlar tufayli yuzaga kelishi aniqlangan.

XULOSA

Hayotining birinchi yillarida chaqaloqqa oilada ko'rsatilgan mehr va iliqlik uning asosiy ishonch tuyg'usiga ega bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Ota-onalarning xatti-harakati bolaning barcha shaxsiy xususiyatlariga ta'sir qilishi mumkin.

Bolaga, turmush o'rtoqlarning bir-biriga bo'lgan iliq, mehrlil munosabati va hurmatli munosabati bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatsa; Noqulay va janjalli oilada bolaning rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi, hatto orqaga ham ketadi. Natijada, ota-onalarning farzand tarbiyasiga munosabati bolalarning jismoniy, psixo-ijtimoiy, til, jinsiy va kognitiv rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalarning o'z farzandlariga bo'lgan munosabati ko'plab tadqiqotchilar tomonidan turli guruhlar ostida muhokama qilingan.

REFERENCES

1. Williamson A. ve Campell T. "Psychological distress and the recall of childhood family characteristics." *Journal of Marriage and the Family*, 1985, 53:1011-1019
2. Hendrick S.S., "A generic measure of relationship satisfaction", *Journal of Marriage and the Family*, 1988, 50(1):93-98
3. Prof. Dr. Dog'an Jujeo'g'li "Rivojlanayotgan ota-onalar" nomli kitobi
4. Weijers D, Steensel FJA, Bögels SM. "Associations between psychopathology in mothers, fathers and their children: a structural modeling approach", *Journal of Child and Family Studies*, 2018, 27(1): 992-2003.

5. Jiyanmuratova Gulnoz. Sotsiologiya tarixi. – T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 b. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:W7OEmFMy1HYC
6. Golombok S, Tasker F. “Socioemotional Development in Changing Families”, Editör: Lerner RM, Handbook of Child Psychology and Developmental Science, 7th Edition, John Wiley & Sons, Inc., 2015.